

УДК 338.24:622.33+005.4

Ю.С. Папіж, канд. екон. наук

Державний вищий навчальний заклад «Національний гірничий університет», м. Дніпропетровськ, Україна

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВА УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ ВУГІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ**Ю.С. Папіж**, канд. екон. наук

Государственное высшее учебное заведение «Национальный горный университет», г. Днепропетровск, Украина

СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД КАК ОСНОВА УПРАВЛЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИМ РАЗВИТИЕМ ПРЕДПРИЯТИЙ УГОЛЬНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УКРАИНЫ**Y.S. Papizh**, Candidate of Economic Sciences

State Higher Educational Institution "National Mining University", Dnipropetrovsk, Ukraine

SYSTEMS APPROACH AS A BASIS FOR MANAGING ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COAL INDUSTRY OF UKRAINE

Розглянуто основні аспекти сучасного розвитку вугільної промисловості України. Проаналізовано державні Програми приватизації вугільних шахт. Запропоновано використання системного підходу при здійсненні процесу управління розвитком вугільних шахт у сучасних ринкових умовах.

Ключові слова: вугільна шахта, приватизація, управління, розвиток, системний підхід.

Рассмотрены основные аспекты современного развития угольной промышленности Украины. Проанализированы государственные Программы приватизации угольных шахт. Предложено использование системного подхода при осуществлении процесса управления развитием угольных шахт в современных рыночных условиях.

Ключевые слова: угольная шахта, приватизация, управление, развитие, системный подход.

The basic aspects of modern development of coal industry of Ukraine are considered. Government Programs of privatization of coal mines are analysed. The basic prospects of development of coal industry are marked. The use of the system approach during realization of process of management development of coal mines in modern market condition is offered.

Key words: coal mine, privatization, management, development, system approach.

Постановка проблеми. З використанням вугілля у світі виробляється приблизно 44 % всієї електроенергії, у т. ч. у країнах Європи – 42 %. Прогнозується, що споживання первинних енергоносіїв у світі до 2020 року зросте на 65 %, тобто до 23 млн т умовного палива. Видобувні види палива залишаться основними джерелами енергії і будуть забезпечувати до 80 % світового енергоспоживання.

На перспективу до 2020 року не очікується істотного зниження ролі вугілля як одного з найважливіших енергоносіїв. Більше того, за рахунок скорочення темпів зростання споживання нафти і нафтопродуктів, і перегляду ставлення до розвитку атомної енергетики в багатьох країнах може мати місце деяке зростання його частки в структурі енергоспоживання. Серйозну підтримку в попиті надаватимуть країни Західної Європи, Канада і Японія, де вугільні ТЕС будуть витісняти атомні, а в Європі до того ж електростанції поступово будуть переводитися з дорогого газу на більш дешеве вугілля.

Сформована ситуація на світових сировинних ринках вказує на позитивні фундаментальні причини для розвитку вугледобувних компаній по всьому світу і, зокрема, в Україні.

У зв'язку з цим йдеться, в першу чергу, про стабілізацію вугільної промисловості країни, відновлення видобувного потенціалу, підвищення безпеки шахтарської праці, залучення інвестицій.

Таким чином, очевидні мотиви перегляду минулої державної політики все більшого вливання бюджетних коштів без кардинальної зміни всієї системи відносин, які склалися в паливно-енергетичному комплексі України. Отже, зрозуміло, що в межах державної форми власності, в умовах, що склалися, неможливо вирішити проблеми ефективної роботи вуглевидобувних підприємств та ефективної інвестиційної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з особливостями управління вугледобувними підприємствами, розвитком і підтримкою потужності шахтного фонду, висвітлено у публікаціях зарубіжних дослідників: Р. Акоффа, І. Ансоффа [3],

І. Кунца, Л.Г. Огорокової, А. Файоля та ін. Окремі підходи до управління розвитком вугільних шахт привертали увагу багатьох вітчизняних учених, серед них такі, як О.І. Амоша [2], О.С. Астахов, О.Г. Вагонова, Т.А. Гатов, Ю.З. Драчук [4], Г.К. Губерна, А.І. Кабанов, О.Ф. Ляшенко, Л.Л. Майзель, В.Є. Нейєнбург, І.В. Петенко [9], Б.Л. Райхель, С.С. Резніченко, Т.Б. Решетілова, В.І. Саллі, І.А. Фесенко, Ю.П. Ященко та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте сучасні умови ставлять нові завдання щодо удосконалення управління розвитком вугільних шахт в умовах невизначеності зовнішньої дії, розроблення методичних підходів до їх практичної реалізації, вирішенню яких і присвячено матеріали статті.

Мета статті. Таким чином, метою досліджень, результати яких викладені в цій роботі, є управління розвитком вугільних шахт України за допомогою комплексного управління підприємством, його ресурсним потенціалом і внесення змін до оцінки ринкової вартості вугільних шахт у процесі приватизації та оцінки їх економічної надійності.

Виклад основного матеріалу. Підвищення світових цін на вугілля не обійшло й Україну. Тому, оцінюючи попит на вугілля і зростання цін на енергоносії, незважаючи на деякі поточні проблеми у світовій та українській економіці, багато інвесторів готові інвестувати у розвиток вуглевидобутку, передбачаючи швидку окупність своїх вкладень (рис. 1). І цей напрямок збігається із загальною позитивною тенденцією збільшення іноземних інвестицій в економіку України.

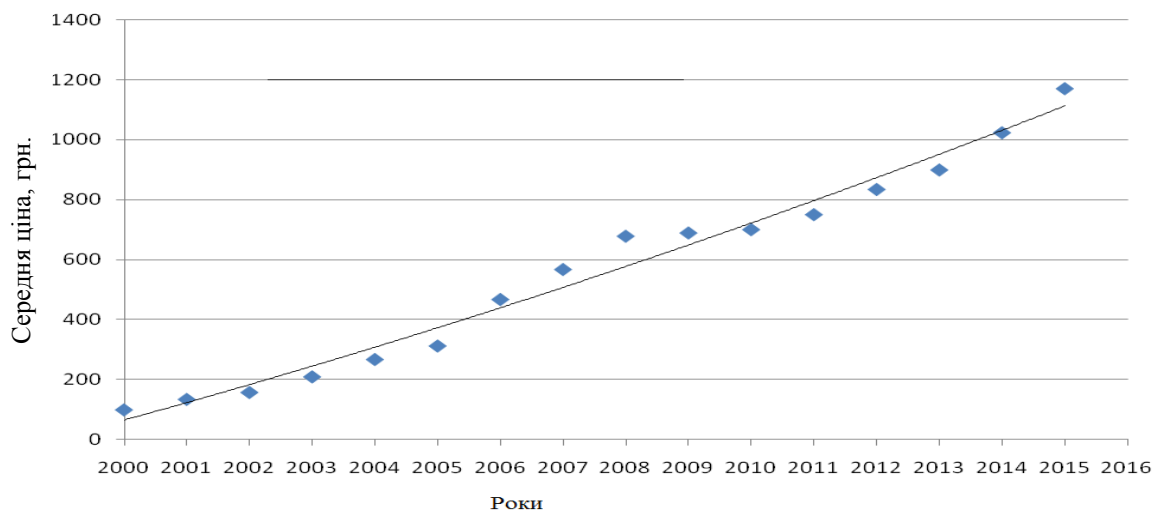

Рис. 1. Динаміка та прогноз середньої ринкової ціни вугілля, грн

Джерело: розроблено автором за даними [7; 8].

Згідно з Енергетичною стратегією України на період до 2030 року [5, с. 51] та Програмою економічних реформ на 2010-2014 роки [6, с. 61] взято курс на зміну ситуації у вугільній промисловості через проведення приватизації вугільних шахт.

Всі державні шахти розподілено на три групи (рис. 2):

- 1) шахти, які мають достатній інвестиційний та економічний потенціал з урахуванням обсягу запасів і складнощів гірничо-геологічних умов, для ефективної роботи яких необхідна реконструкція та модернізація, – це сектор перспективних підприємств;
- 2) шахти, які мають значні запаси, але неефективні для подальшої розробки в поточних економічних умовах і при існуючому рівні техніки і технології – це сектор потенційно перспективних підприємств;
- 3) дотаційні шахти, які не мають перспективних запасів, а отже, непридатні для подальшого інвестування та модернізації.

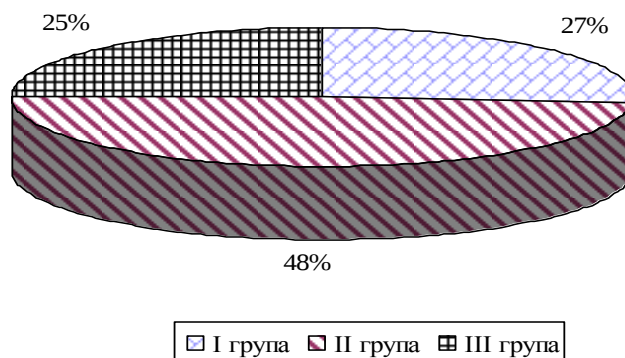

Рис. 2. Розподіл шахт по групах за ступенем інвестиційної привабливості

Джерело: побудовано автором за даними [10].

Шахти першої групи слід приватизувати. Державне фінансування капіталовкладень в їх реконструкцію необхідно припинити. Також необхідно припинити державне фінансування будівництва нових шахт, надавши цю можливість інвесторам через інвестиційні конкурси або приватизацію об'єктів незавершеного будівництва.

Шахти другої групи потрібно законсервувати, тобто закрити без руйнування інфраструктури. Ці шахти становитимуть мобілізаційний резерв держави на перспективу.

Шахти третьої групи необхідно закрити.

Міністерство енергетики та вугільної промисловості України визначило «перспективними» лише 63 шахти з майже двох сотень діючих підприємств [10]. Саме ці об'єкти доводитимуться до необхідної кондиції. Найперспективнішими шахтами експерти називають шахту «Краснолиманську», шахти ДП «Макіїввугілля», «Красноармійськвугілля» та «Добропіллявугілля». У секторі енергетичного вугілля найпривабливішими є шахти ДП «Ровенькиантрацит», «Свердловантрацит» і «Луганськвугілля».

Окрім шахт ДП «Ровенькиантрацит», ДП «Свердловантрацит», ДП «Макіїввугілля», ДП «Добропіллявугілля», керівництво галузі віднесло до розряду привабливих ще деякі підприємства. Зокрема, ДП «Шахтоуправління Південнодонбаське № 1», шахтоуправління «Донбас», шахти ім. Стаханова, ім. Дімітрова (ДП «Красноармійськвугілля»), Росія, № 1/3 Новгородовська (ДП «Селідоввугілля»), шахтоуправління «Шахтарська-Глибока» (ДП «Шахтарськантрацит»), Прогрес (ДП «Торезантрацит»), шахтоуправління «Луганське», шахти «Нова», «Вербелівська» (ДП «Луганськвугілля»), ім. Мельникова (ДП «Лисичанськвугілля»), «Партизанська», «Комсомольська» (ДП «Антрацит»), «Степова» (ДП «Львіввугілля»).

Інвестиційна привабливість вугільних шахт, у першу чергу, обумовлена високим попитом на паливо на внутрішньому ринку. Однією з переваг є також низька вартість робочої сили, а звідси і нижча собівартість у перерахунку на тону вугілля. Підтримують інтерес інвесторів до галузі також високі ціни на газ. Нині при виробництві електроенергії на вугільних блоках вартість паливної складової в 1,7-2 рази нижче, ніж на газових.

Головною об'єктивною причиною великих питомих витрат матеріальних, енергетичних, трудових ресурсів, а також того, що продуктивність праці набагато нижче світової, є той факт, що внаслідок великої глибини вугільних родовищ і невеликої потужності пластів вугільна промисловість України має гірші показники видобутку вугілля порівняно з усіма країнами СНД і світу. Видобуток вугілля здійснюється в набагато гірших гірничо-геологічних умовах, ніж в інших країнах.

Для підвищення інвестиційної привабливості вугільних шахт країни необхідно внести зміни до регулюючої системи і, зокрема, змінити методику оцінювання ринкової

вартості вуглевидобувних підприємств у процесі приватизації та оцінювання їх економічної надійності. Ці підходи досить добре обґрунтовані, є достатньо чіткий механізм кількісного оцінювання стану вугільних шахт [1, с. 25]. Шахти після кількісної паспортизації можуть переводитися з однієї групи в іншу. І деякі шахти, спочатку визнані безнадійними, потім починали успішно працювати.

Таким чином, очевидна необхідність гнучкого оцінювання стану кожної шахти і рівні умови ведення виробничої діяльності для вугільних підприємств державної та недержавної форми власності.

Отже, на підставі викладеного, можна зробити висновок, що розкриття і рішення відомої невизначеності ринкових відносин полягає, з одного боку, в організації надійного планування виробництва всередині шахти і за її межами на основі економічного аналізу ситуації і прогнозування цін, дотацій тощо, з іншого боку – це створення таких умов у сфері виробництва, за яких підприємства мали б можливість займати не настільки пасивну позицію в адаптації та пристосуванні до ринкових відносин.

Цей підхід повністю заперечує необхідність урахування можливих змін у виробничо-економічній діяльності шахти в аспекті зміни (регулювання) її потенціалу. Навпаки, додатково передбачає цілеспрямований вплив суб'єкта управління на зовнішнє і внутрішнє середовище, щоб створити вигідну і сприятливу для себе соціально-економічну ситуацію. Іншими словами, приватизоване підприємство повинне не стільки пристосовуватися до зовнішнього і внутрішнього середовища, щоб знизити рівень ризику щодо намічених планів і заходів, скільки активно впливати як на зовнішнє, так і на внутрішнє оточення, щоб зробити і те, й інше більш визначеним і передбачуваним для своєї виробничо-економічної діяльності.

Якщо ставити питання таким чином, то управління окремими змінами набуває комплексного характеру, і кожна можлива зміна стає частиною загального плану стратегії і тактики шахти в умовах ринкових відносин. Практичний досвід роботи великих і висококомеханізованих шахт Донбасу («Червоноармійська-Західна № 1», «Комсомолец Донбасу» та ін.) показує, що тільки творче управління виробничим потенціалом паралельно з плануванням розвитку гірничих робіт у просторі відповідає сучасним вимогам економічної дійсності і, крім того, є найбільш ефективним з усіх позицій.

Якщо бути точніше, то завдяки саме такому способу дій велика кількість приватизованих вугільних підприємств зуміла вийти з кризової ситуації і взяти під власний контроль ті обставини, які заважали їх ефективній виробничо-економічній діяльності.

Разом з тим, ще залишаються невирішеними завдання оптимального управління ресурсною політикою шахт, відсутні методи динамічного планування розвитку гірничих робіт у часі і просторі.

У цьому зв'язку особливе місце займає аналіз факторів, що впливають на ефективність поліпшення показників роботи шахти, які дозволяють з урахуванням особливостей їх просторового розташування оптимізувати перспективні плани роботи підприємств. Це є багатоваріантним завданням, оскільки найважливіше місце тут займає аналіз виробничого потенціалу шахт та управління ним під впливом зміни потужності підприємств, що підлягають приватизації.

Крім того, оцінювання ресурсного потенціалу вимагає застосування адекватного математичного апарату, що дозволяє з достатньою точністю прогнозувати варіанти перспективної діяльності шахти з урахуванням впливу факторів, що відображають стан окремих технологічних ланок, умов відпрацювання запасів і зовнішнього середовища з погляду попиту на кінцеву продукцію.

Висновки і пропозиції. Згідно з вищенаведеним матеріалом можна зробити такі висновки. Моделювання управління розвитком шахт, що підлягають приватизації, по-

винно передбачати чіткий поділ цього процесу на три складові. Перша відноситься до вивчення виробничих резервів шахти, друга являє собою градієнтне моделювання результатів виробництва при змінних обмеженнях за рівнем витрат ресурсів, а третя синхронізує результати виробничої діяльності з рівнем попиту на кінцеву продукцію.

Таким чином, рішення теоретичних і практичних завдань управління розвитком вугільних шахт, оцінювання їх виробничого потенціалу в умовах невизначеності зовнішнього впливу потребує максимальної уваги з метою стабілізації вугільної промисловості країни.

Отже, на цій основі перспективою подальших досліджень є управління становленням і економічним розвитком вугледобувних підприємств на базі системного аналізу виробничих резервів та управління виробничим потенціалом.

Список використаних джерел

1. Амоша А. И. Системный анализ шахты как объекта инвестирования / А. И. Амоша, М. А. Ильяшов, В. И. Салли. – Донецк : ИЭП НАН Украины, 2002. – 68 с.
2. Амоша О. І. Перспективи розвитку та реформування вітчизняної промисловості на фоні світових тенденцій : [наукова доповідь] / О. І. Амоша, А. І. Кабанов, Л. Л. Стариченко. – Донецьк : ІЕП НАН України, 2005. – 32 с.
3. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф ; [сокр. пер. с англ. ; науч. ред. и авт. предисл. Л. И. Евенко]. – М. : Экономика, 1989. – 358 с.
4. Драчук Ю. З. Проблеми інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку галузі / Ю. З. Драчук, Л. М. Рассуждай, Н. І. Новікова // Управління інноваційним процесом в Україні: проблеми, перспективи, ризики : міжнар. наук.-практ. конф., 2008 р. : тези доп. – Л. : Вид-во Нац. ун-ту “Львів. політехніка”, 2008. – С. 296-298.
5. Енергетична стратегія України на період до 2030 року та подальшу перспективу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=32299946.
6. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава [Електронний ресурс] // Програма економічних реформ на 2010-2014 роки. – Режим доступу : http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf.
7. Основні показники вугільної промисловості України / ДП «Галузевий інформаційно-розрахунковий центр. – Макіївка, 2008. – 146 с.
8. Основні показники вугільної промисловості України / ДП «Галузевий інформаційно-розрахунковий центр. – Макіївка, 2010. – 153 с.
9. Петенко І. В. Організаційно-економічний механізм формування і реалізації ресурсозберігаючих технологій у вугільній промисловості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.07.01 “Економіка промисловості” / І. В. Петенко. – Донецьк, 2002. – 32 с.
10. Розподіл шахт по групах за ступенем інвестиційної привабливості [Електронний ресурс] / Міністерство вугільної промисловості. – Режим доступу : http://mvp.gov.ua/mvp/control/uk/publish/article?art_id=87605&cat_id=61332.